

René Descartes

OLYMPICA¹(fragmentai, pateikti Adrieno Baillet *La Vie de Monsieur Des-Cartes*)²

(I)

Kitame [veikale], pavadinimu *Olympica*, teturinčiame vos dvylika puslapių, paraštėje

¹ Tekstas išverstas 2015 m. Filosofinio teksto vasaros vertimo seminare. Seminarą pagal Nacionalinę lituanistikos plėtros 2009–2015 metų programą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. LIT-6-16).

² René Descartes'o *Olympica* buvo dvylikos puslapių lotynų kalba parašytas rankraštis, kuriame jis aprašė vienos nakties – iš 1619 m. lapkričio 10 d. į 11 d. – įvykius. Tiksliai teksto užrašymo data nėra žinoma, tačiau manoma, kad jį Descartes'as užrašė dar būdamas jaunas ir saugojo visą gyvenimą. Po Descartes'o mirties šį rankraštį kartu su kitais jo raštais paveldėjo prancūzų diplomatas Pierre'as Hectoras Chanutas, o po šio mirties – jo giminaitis leidėjas Claude'as Clerselier. 1675–1676 m. Clerselier Paryžiuje lankęs Gottfriedas Wilhelmas Leibnizas pasidarė kai kurių smulkių *Olympica* fragmentų (taip pat ir kai kurių kitų ankstyvųjų Descarteso rankraščių fragmentų) kopijas. Leibnizo atrinkti fragmentai 1859 m. buvo publikuoti kaip *Cogitationes privatae*. Po Clerselier mirties rankraštį paveldėjo abatas Jean-Baptiste'as Legrandas. Būtent jis paakino Adriena Baillet tapti Descartes'o biografu. Baillet parengtoje dvitomėje biografijoje *La vie de monsieur Des-Cartes* (Paris, 1691) pateikė *Olympica* vertimą į prancūzų kalbą. Vėlesnis lotyniško rankraščio likimas nežinomas.

Olympica aprašyti jauno, 23 metų amžiaus, Descartes'o sapnai ir jo paties pateikta šių sapnų interpretacija sulaukė nemažo tyrinėtojų susidomėjimo ir jie dažnai yra laikomi reikšmingu įvykiu Descartes'o intelektualinėje biografijoje, kartais net vėlesnės šio filosofo intelektualinės veiklos programinėms gairėms. Tarp žymiausių Descartes'o sapnams skirtų studijų minėtinos: Gregor Sebba, *The Dream of Descartes*, ed. by Richard A. Watson (Carbondale: Southern Illinois University Press, 1987); John R. Cole, *The Olympian Dreams and Youthful Rebellion of René Descartes* (Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 1992); ir William Thomas Jones "Somnio Ergo Sum: Descartes's Three Dreams", *Philosophy and Literature* 4–2 (1980): 145–162. [Pastabą parengė Vilius Dranseika.]

šviežesniu rašalu, tačiau to paties autoriaus ranka, būta pasakojimo forma parašytos pastabos, kuri dar ir šiandien žadina smalsulį. Žodžiai, kuriais šioji pastaba išreikšta, skamba šitaip:

XI. Novembris 1620, coepi intelligere fundamentum inventi mirabilis.

1620 m. lapkričio 11 d. ėmiau suprasti įstabaus atradimo pagrindą.

Nei Clerselier, nei kiti kartezininkai dar nesugebėjo mums jos paaiškinti. Ši pastaba surašyta greta teksto, kuris leidžia manyti, kad šis rašinys yra vėlesnis už kitus, įtrauktus į registrą, ir kad jo būta pradėto ne anksčiau nei 1619 m. lapkritį. Tekste esama šių lotyniškų žodžių:

X. Novembris 1619, cum plenus forem Entusiasmio, et mirabilis scientiae fundamenta reperirem etc.

1619 m. lapkričio 10 d., visas apimtas svai gulio ir atradęs įstabaus mokslo pagrindus etc.

(II)

Pagautas naujo apsisprendimų įkarščio, jis (Dekartas) ryžosi įvykdyti pirmąją savo sumanymų dalį, kurią tesudarė naikinimas. Tai, žinoma, buvo lengvesnioji dalis. Tačiau jis gana greitai suprato, kad žmogui lengviau sudeginti namus nei atsikratyti

prietarų. Šiam išsižadėjimui jis buvo pasirengęs nuo pat kolegijos baigimo: jau būta keleto mėginimų – pirmiausia persikėlus iš Sen Žermeno priemiesčio į Paryžių ir vėliau viešint Bredoje. Turėdamas tokį pasirengimą, jis ne tiek kentėjo, kiek veikiau turėjo išsinerti iš savęs paties. Vis dėlto manė pasiekęs ribą. Tiesą sakant, jam užteko įsivaizduoti savo visiškai nuoga sielą (pr. *esprit*), kad patikėtų sėkmingai pasiekęs šią būseną. Jam buvo likusi tik Tiesos meilė, kurios siekti nuo šiol turėjusi būti visa jo gyvenimo veikla. Tuomet tai tebuvo vienintelės kančios, kurias reikėjo ištvirti jo sielai. Tačiau priemonės šiai laimingai pergalei pasiekti jam kėlė ne mažiau sunkumų už patį tikslą. Šių priemonių tyrinėjimas, kurio norėjo imtis, palaipsniui augant įtampai vertė jo sielą vis neramiau blaškytis, ir rodėsi, kad nei pasivaikščiojimai, nei draugija nepajėgė nuo to atitraukti. Jis taip kamavosi, kad protą apėmė karštinė ir pagavo tarytum svaigulys (pr. *une espèce d'enhousiasme*), taip smarkiai užvaldęs jo ir taip sukrestą sielą, kad ėmė regėti sapnus ir vizijas.

Jis rašo (*paraštėje*: Cart. Olymp. *init. MS.*), kad kai 1619-ųjų lapkričio 10-ąją atsigulė *visas apimtas svaigulio* ir apsėstas minties, jog sugebėjo *tdien atrasti įstabaus mokslo pagrindus*, tą pačią naktį regėjo vieną po kito tris sapnus, kuriuos manė galėjęs ateiti tik iš aukščiau. Tik užsnūdus, jo vaizduotėje išniro kelių šmėklų vaizdinys, kuris jį taip sukretė, kad manydamas, jog vaikšto gatvėmis (*paraštėje*: Cart. Olymp.), jis turėjo apsiversti ant kairiojo šono, kad pasiektų vietą, kur norėjo nueiti, mat jautė nepakeliamą silpnumą dešinėje. Varžydamasis taip nerangiai judėti, jis pabandė išsitiesti, tačiau pajuto smarkų vėją, kuris, pagavęs jį tarsi į sūkuri, apsuko ant kairės

kojos tris ar keturis kartus. Bet siaubą jam sukėlė dar ne tai. Jis taip sunkiai vilko kojas, kad baiminosi galįs kiekviename žingsnyje pargriūti, tad, savo kelyje išvydęs atidarytas kolegijos duris, įėjo pro jas ieškodamas užuovėjos ir pagalbos savo nelaimėje. Jis bandė pasiekti kolegijos bažnyčią, nes pirmiausia jam šovė į galvą eiti pasimelsti, tačiau susivokęs, kad prasilenkė su pažįstamu žmogumi ir nepasisveikino, panoro grįžti ir išreikšti pagarbą, bet bažnyčios linkui pūtęs smarkus vėjas jį atbloškė atgal. Tuomet kolegijos kiemo viduryje išvydo dar vieną žmogų, kuris į jį mandagiai bei maloniai kreipėsi vardu ir pasakė, kad jei jis nori susirasti poną N., šis turi jam kažką duoti. Dekartui pasirodė, kad tai galėtų būti iš užsienio atvežtas melionas. Tačiau jis dar labiau nustebė pamatęs, kad pokalbiui su juo prie ano žmogaus prisijungusieji stovėjo tiesiai ir tvirtai, o jis nuolat gūžėsi ir svirduliavo, ir vėjas, kelis syk jo vos neparvertęs, gerokai aprimo. Pabudęs su šiuo vaizdiniu akyse, jis iškart pajuto stiprų skausmą ir ėmė nuogaštauti, ar tai ne kokios jį suvedžioti norėjusios piktosios dvasios darbas. Jis tuoj pat apsivertė ant dešiniojo šono, mat kai jį aplankė sapnas, buvo užmigęs ant kairiojo. Sukalbėjo maldą, prašydamas Dievą apsaugoti nuo sapne nulemtu blogio ir apginti nuo negero, galėjusių jam grėsti kaip bausmė už nuodėmes, kurias jis pripažino galėjęs būti tokias sunkias, kad užtrauktų ant jo galvos griausmus iš dangaus, – nors ligi tol ir gyvenęs žmonių akyse veik nepriekaištingą gyvenimą.

Tokios būklės po beveik dviejų valandų įvairių svarstymų apie pasaulio gerumus ir blogybes jis vėl užmigo. Tuoj pat susapnavo naują sapną, kuriame, kaip jam rodėsi, girdėjo aštrų ir kurtinantį triukšmą, kurį palai-

kė perkūnijos griausmu. Jį apėmęs išgąstis tuoj pat prikėlė iš miegų, o pramerkęs akis išvydo daugybę po kambarį pasklidusių ugnies kibirkščių. Panašus dalykas nutikdavo jau ir anksčiau, ir jam nebuvo labai nejprasta prabudus vidury nakties gana aiškiai regėti arti esančius daiktus. Tačiau tąkart jam norėjosi griebtis filosofinių aiškinimų, ir stebėdamas, kaip jam regimi pavidalai atrodo pakaitomis atsimerkiant ir užsimerkiant, jis priėjo prie savo sielai mielų išvadų. Taip išgąstis išsisklaidė ir jis nugrimzdo į gana ramų miegą.

Neilgai trukus jam prisisapnavo trečias sapnas, kurio anaip tol nebūta tokio baugaus kaip aniedu. Šįkart jis sapne ant stalo aptiko knygą, nors nežinojo, kas ją ten padėjo. Atvertęs pamatė, kad tai enciklopedija, ir apsidžiaugė tikėdamasis ją būsiant labai naudingą. Tuo pat metu po ranka pasipainiojo kita knyga, kuri jam pasirodė ne ką mažiau nauja, mat jis nežinojo, iš kur ir ši atsirado. Pasirodo, tai buvo įvairių autorių poezijos rinktinė, pavadinta *Corpus Poëtarum etc.* (*paraštėje*: Suskirstyta į 5 tomus, išspausdinta Lione, Ženevoje ir t. t.). Jis panūdo ką nors perskaityti ir, atsivertęs knygą, užkliuvo už tokių eilių:

Quod vitae sectabor iter? Etc.

Kokią gyvenimo kelią rinksiuos? Ir t. t.

Tą akimirką pastebėjo nepažįstamą vyrą, kuris jam parodė eilėraštį, prasidedantį žodžiais *Est et Non*, ir jį išgyrė kaip puikų kūrinį. Dekartas jam atsakė šį eilėraštį žinąs – kad tai esanti viena iš Ausonijaus Idilių, kurią jis aptiko (*sic*) didžiulėje *Poetų rinktinėje*, gulinčioje ant stalo. Norėdamas pats parodyti eilėraštį anam vyrui, jis ėmėsi vartyti knygą, kurios turinį ir sandarą gyrėsi puikiai išmanąs. Kol ieškojo tikslios vietos,

vyras paklausė, kur jis gavęs šią knygą, ir Dekartas atsakė negalįs pasakyti, kaip ją gavo, o prieš akimirką jo rankose buvo atsidūrusi dar kita knyga, kuri staiga išnyko, jam taip ir nesužinojus nei kas ją atnešė, nei kas pradangino. Dar nebaigęs ieškoti, jis vėl pastebėjo tą knygą kitame stalo gale. Tačiau aptiko, kad enciklopedija nebebuvo visiškai tokia pat, kokią ją išvydo pirmąsyk. Vis dėlto susirado Ausonijaus eilėraščius *Poetų rinktinėje*, kurią vartė, tačiau neradęs kūrinio, prasidedančio *Est et Non*, tarė anam žmogui žinąs kitą, dar gražesnę to paties poeto eilėraštį, kuris prasideda žodžiais *Quod vitae sectabor iter?* Vyras paprašė jį parodyti, ir Dekartas, ėmėsis jo ieškoti, aptiko įvairių nedidelių portretų raižinių. Jie paskatino pripažinti, jog knyga itin graži, nors ir visai ne tas egzempliorius, kurį jis žinojo. Jam ten bebūnant, knygos ir žmogus išnyko, išblėso iš jo regėjimo, tačiau jo vis dėlto nepažadino. Reikia pasakyti, kad dvejojamas, ar tai būta sapno, ar vizijos, jis ne tik dar miegodamas nusprendė, kad tai sapnas, tačiau jį dar ir išsiaiškino prieš nubusdamas. Jis nutarė, kad enciklopedija reiškia ne ką kita, o visus kartu sudėtus Mokslus, o *Poetų rinktinė*, pavadinta *Corpus poëtarum*, konkrečiai ir užvis tiksliausiai reiškia draugėn sujungtas Filosofiją ir Išmintį. Jis nematė nieko ypatinga, kad poetai, net ir tie, kurie tik kvailioja, parašo daugybę svaresnių, prasingesnių ir geriau suformuluotų sakinių už tuos, kuriuos aptinkame filosofų raštuose. Šį stebuklą jis priskyrė Svaigulio dievybei ir Vaizduotės galiai, išliejančioms išminties sėklą (kurios esama visų žmonių sielose, kaip ir ugnies kibirkštis – akmenyje) gerokai lengviau ir netgi puikiau, nei tai padaro filosofų Protas. Tęsdamas savo sapno aiškinimą dar nenubudęs, Dekartas nutarė, kad eilės

apie dvejonę, kurį gyvenimo būdą reikia pasirinkti, prasidedančios žodžiais *Quod vitae sectabor iter*, reiškė gerą išmintingo žmogaus patarimą ar net Moralės Teologiją.

Tą akimirką, nebūdamas tikras, ar sapnavo, ar mąstė, jis pabudo ramus ir atmerktomis akimis toliau aiškino sapną ta pačia linkme. Poetus, įtrauktus į *Rinktinę*, jis suprato kaip Apreiškimą ir Svaigulį, kuriais vylėsi esąs apdovanotas. Eiles *Est et Non*, kurios yra Pitagoro *Taip ir Ne* (*paraštėje*: $\nu\alpha\iota\ \kappa\alpha\iota\ \omicron\upsilon$), jis aiškino kaip žmogiškųjų žinių ir pasaulietiškojų mokslų Tiesą ir Klaidą. Matydamas, kad jo valia visi šie dalykai išaiškinti taip sėkmingai, išdrįso patikėti, kad tai Tiesos Dvasia (pr. *Esprit de Vérité*) sapne jam norėjusi atskleisti visų mokslų lobius. Buvo likę paaiškinti tik antrojoje knygoje aptiktus portretų raizinius, tačiau, kitą dieną pas jį apsilankius italų tapytojui, atsakymo nebeieškojo.

Paskutinis sapnas, buvęs kuo švelniausias ir maloniausias, jo manymu, reiškė ateitį – tai, kas jam nutiks per likusį gyvenimą. Tačiau abu prieš tai buvusius sapnus jis palaikė grasinančiais perspėjimais dėl savo praeities, kuri Dievui galėjo pasirodyti ne tokia nekalta kaip žmonėms. Jis manė, kad tai ir buvo jo siaubo bei išgąščio, lydėjusių abu sapnus, priežastis. Melionas, kurį jam norėta padovanoti pirmajame sapne, pasak jo, reiškė vienatvės žavesį, išreikštą grynai žmogiškų prašymų pavidalu. Vėjas, nubloškęs jį prie kolegijos bažnyčios, kai jam suskaudo dešinįjį šoną, buvo ne kas kita kaip piktoji dvasia, kuri siekė per prievartą jį nustumti ten, kur jis ir taip ketino nueiti.

(*Paraštėje*: *A malo Spiritu ad Templum propellebar*.)

Piktosios dvasios buvau stumiamas prie bažnyčios.

Štai kodėl Dievas jam trukdė eiti toliau ir neleido, kad jį neštų – net ir į šventą vietą – Dvasia, kurios Dievas nesiuntė, nors jis ir buvo tvirtai įsitikinęs, kad būtent Dievo Dvasia jį privertusi žengti pirmuosius žingsnius tos bažnyčios link. Išgąstis, jį apėmęs antrajame sapne, savo ruožtu reiškė sinterežę, tai yra sąžinės priekaištus dėl nuodėmių, kurias jis gyvenime ligi tol galėjo būti padaręs. Griaustinis, kurį girdėjo dundant, buvo Tiesos Dvasios, kuri nusileido jo apimti, ženklas.

Pastarasis vaizdinys tikrai buvo panašus į Svaigulį ir verčia manyti, kad Dekartas prieš guldamasis išgėrė. Iš tiesų tai būta šv. Martyno išvakarių, kuomet esama papročio lėbauti tiek Prancūzijoje, tiek ten, kur jis tuo metu lankėsi. Tačiau jis mus tikina, kad tą vakarą ir visą dieną praleido kuo blaiviausias ir kad jau ištisus tris mėnesius nebuvo gėręs vyno. Jis taip pat priduria, kad Dvasia, sukėlusį jam svaigulį, nuo kurio jautė karštinę kelias dienas, išpranašavo šiuos sapnus dar prieš jam atsigulant į lovą ir kad čia nebuvo jokio žmogiškos dvasios įsikišimo.

Kad ir kaip būtų, įspūdis, likęs po šių blaškymųsi, kitą dieną vertė jį įvairiai svarstyti, kurion pusėn stojus. Sumišimas, kuriame atsidūrė, atgrėžė jį į Dievą, kurio meldė atskleisti savo valią, jį apšviesti ir nukreipti ieškant tiesos. Galiausiai jis kreipėsi į Švč. Mergele, prašydamas patarti šiuo klausimu, kurį laikė svarbiausiu savo gyvenime. Ta pačia proga, kad po kelių dienų ketino leistis kelionėn į Italiją, ir manydamas pelnyti palaimintosios Dievo Motinos palankumą, jis davė piligriminį įžadą nuvykti į Loreto Dievo Motinos šventovę. (*Paraštėje*: *Olympic. Cartes. ut supr.*) Jo užsidegimas tuo neapsiribojo – vos atvykęs į Veneciją, prisiekė leistis į piligriminę kelionę sausuma pėsčiomis iki pat Loreto, o jei jėgos jį dėl nuovargio apleistų, bent atrodysias

kuo pamaldžiausias ir nuolankiausias, kad įvykdytų įžadą. Ketino leistis į kelionę nepasibaigus lapkričiui, tačiau pasirodė, kad Dievo planų būta kitokių, nei jis manęs. Jam teko atidėti savo įžado išpildymą kitam kartui, nes privalėjo nukelti kelionę į Italiją dėl mums nežinomų priežasčių, ir jos vėl ėmėsi tik praėjus maždaug ketveriems metams.

Svaigulys jį apleido jau po kelių dienų, ir nors jo siela atgavo pusiausvyrą ir grįžo į pradinę ramybę, jis netapo ryžtingesnis sprendimų, kuriuos turėjo priimti, atžvilgiu. Žiemos laikas po truputį tekėjo vienvėje su poezija, ir norėdamas išblaškyti nuobodulį jis ėmėsi rašyti veikalą, kurį tikėjosi pabaigsiąs iki 1620-ųjų Velykų. (*Paraštėje: Ibidem. Die 23 Febr.*) Nuo vasario mėnesio jis ketino ieškoti leidėjo ir pradėti derybas dėl veikalo spausdinimo. Tačiau labai panašu, kad šio veikalo parengimas tuo laiku vis pertrūkdavo ir todėl jis taip

ir liko neužbaigtas. Iki šiol nežinoma, koks tai galėjo būti veikalas, kuris, rasi, niekuomet ir neturėjo pavadinimo. Tikrai aišku, kad *Olympiques* parašytos 1619 metų pabaigoje–1620 metų pradžioje ir kad su veikalu, apie kurį kalbame, jas sieja būtent tai, kad jos taip pat neužbaigtos. Vis dėlto *Olympiques* dalių tvarkos ir vidinių ryšių jo rankraščiuose esama tokių menkų, kad tikėtina, jog Dekartas niekuomet neketino iš to padaryti įprasto ir nuoseklaus veikalo, o juolab jo publikuoti.

(III)

„[...] Būdamas Venecijoje, Dekartas svarstė atsisakyti dar Vokietijoje 1619 m. lapkričio mėnesį sau prieš Dievą duoto įžado (*paraštėje: Olymp. Mss. Cartesii.*) nukeliauti į Loretą, kurio jis negalėjo tuo metu įvykdyti [...]“

Versta iš: Adrien Baillet, *La vie de monsieur Descartes*, vol. 1, Paris: Chez D. Horthemels, 1691, pp. 80–86, 120.

Iš prancūzų kalbos vertė
Daina Habdankaitė, Viktoras Bachmetjevas,
Paulius Garbačiauskas ir Jonas Skarulskis